

Hans Jansma

Jan Dirk van der Ploeg, *Behandeling van gedragsproblemen. Initiatieven en inzichten*. Rotterdam: Lemniscaat, 2005. ISBN 90-5637-706 x, 282 blz., € 27,50.

In de inleiding van dit boek worden de kenmerken beschreven van de professionele hulpverlening aan kinderen en jeugdigen. Verschillende disciplines houden zich met dit terrein bezig, maar benadrukt wordt dat de orthopedagogiek als handelingswetenschap een centrale rol behoort te spelen in het verschaffen van kennis ten behoeve van de jeugdhulpverlening.

In deel I, 'Interventies vanuit de psychiatrie', komt een aantal klasiëkers op het terrein van de residentiële hulpverlening aan bod. Achtereenvolgens passeren Aichorn, Redl & Wineman en Bettelheim de revue. Kenmerkend voor de tijd waarin zij hun ideeën ontwikkelden, is de psychodynamische en humanistische theorie als basis van hun methodiek. Een verbreding van het perspectief op de behandeling van problemen vond plaats met de opkomst van de gezinstherapie. In dat licht worden de gezinsinterventies van Minuchin en Nagy beknopt behandeld. Tot slot wordt in dit deel stilgestaan bij de preventie van problemen. De indeling van Caplan in primaire, secundaire en tertiaire preventie wordt uiteengezet, waarna een paar voorbeelden van primaire en op risicogroepen gerichte preventieprogramma's worden gegeven.

In deel II, 'Interventies vanuit de psychologie', ligt het accent op twee theorieën die ook vandaag de dag nog invloedrijk zijn: de leertheoretische theorie en de ecologische theorie. De op leertheoretische principes gebaseerde methode van het sociale competentiemodel, die in Nederland in veel instellingen wordt toegepast, komt uitvoerig aan de orde. De ecologische theorie, die de aandacht nadrukkelijk richt op de omgeving als medeveroorzaker van probleemgedrag, completeert het verhaal.

In deel III, 'Interventies vanuit de psychiatrie en psychologie', worden drie thema's aan de orde gesteld die van belang zijn voor de behandeling van gedragsproblemen. Bij het eerste thema, ontwikkelingsstoornissen, wordt stilgestaan bij de werkwijze van de Groningse hoogleraar Hart de Ruyter, die een gemis aan basisveiligheid als de kern van ontwikkelingspsychopathie zag. Verder wordt stilgestaan bij Bowlby, die in dezelfde jaren de gehechtheidstheorie ontwikkelde.

Het tweede thema is stress. De auteur maakt duidelijk dat ook kinderen stress kunnen ervaren wanneer zij schokkende gebeurtenissen meemaken. Er worden twee programma's beschreven die kinderen kunnen helpen om te gaan met stress. Het eerste is het opvangprogramma van Eland, bestaande uit vier sessies waarvan het draaiboek in een protocol is neergelegd. Het tweede is de

‘Stress Inoculation Training’ van Meichenbaum, waarin jeugdigen leren zich te beschermen tegen stress door zich cognitieve herstructureringstechnieken en probleemoplossingstrategieën eigen te maken.

De positie die een kind in een groep inneemt en de samenhang tussen deze positie en de kans op sociale en emotionele problemen, is het derde thema in dit deel. De ideeën van Moreno, de grondlegger van de sociometrie en de methoden om de sociometrische positie van een kind vast te stellen, komen aan de orde. Vervolgens passeren programma’s de revue die deze positie positief kunnen beïnvloeden, zoals gedragstherapie, sociale vaardigheidstrainingen en anti-pestprogramma’s.

Deel IV, ‘Interventies vanuit de orthopedagogiek en aangrenzende disciplines’, start met een uiteenzetting van de opvattingen van drie orthopedagogen die in de laatste decennia van de vorige eeuw een grote invloed hadden op de opleidingen orthopedagogiek en de orthopedagogische hulpverlening. Afhankelijk van de universiteit waar zij gestudeerd hebben, zullen veel orthopedagogen zonder haperen de betekenis weten van de vraagstellingstypes van Kok, de problematische opvoedingssituatie van Ter Horst en het Nijmeegse gezinsproject van Van Acker.

In de tweede helft van dit deel is de aandacht gericht op verschillende opvoedingstijlen en programma’s om het opvoedingsgedrag van ouders te versterken of te veranderen. Tot slot wordt er stilgestaan bij twee moeilijk te behandelen groepen: meervoudige probleemgezinnen en delinquente jongeren. Met betrekking tot de eerste groep wordt de opkomst van de intensieve, ambulante gezinshulp beschreven aan de hand van drie programma’s: intensieve gezinsbegeleiding, ‘Video Home Training’ en ‘Families First’. Met betrekking tot de tweede groep wordt gewezen op multimodale programma’s die laten zien dat bij deze jongeren programma’s met zo’n aanpak het meeste effect sorteren, zoals ‘Multi System Therapy’ van Henggeler.

Professor Jan van der Ploeg, die langzamerhand toch wel met recht en reden de nestor van de Nederlandse orthopedagogiek genoemd mag worden, laat met dit boek zien over welke encyclopedische kennis van de jeugdhulpverlening hij beschikt. Het is een uniek boek door het overzicht dat gegeven wordt van wat en hoe er behandeld is en wordt in de jeugdhulpverlening en jeugdbescherming in Nederland. Alleen al het feit dat er een dergelijk scala aan methoden bijeengebracht is, waaraan en waarmee generaties hulpverleners gewerkt hebben en nog steeds werken, maakt dit boek heel waardevol. Doordat een periode van ongeveer vijftig jaar bestreken wordt, wordt ook de invloed van wetenschappelijke inzichten en de maatschappelijke context op de ontwikkelde methoden heel duidelijk. Het laat ook zien dat sommige theorieën en methoden nagenoeg uit het zicht verdwenen zijn, maar dat andere theorieën, zoals de gehechtheidtheorie, vandaag de dag nog springlevend zijn. Voor programmaontwikkelaars kan het boek een nuttige rol vervullen als zij eerst eens onderzoeken wat er eerder al gedaan is, voordat ze zelf aan de slag gaan. Een aardig voorbeeld is de ‘Multi System Therapy’ (MST) van Henggeler, die op het ogenblik erg in de belangstelling

staat. In het boek valt te lezen dat MST ook in de jaren zeventig van de vorige eeuw al in de belangstelling stond en bepaald geen unieke methode is.

Vanzelfsprekend is er ook wel enige kritiek op het boek mogelijk. De indeling naar discipline en de onderverdeling naar de behandelingssetting, de aard van de problemen of naar thema's is niet geheel bevredigend. Het vraaggericht werken, zoals dat tegenwoordig in de hulpverlening centraal staat, is niet monodisciplinair maar veronderstelt juist samenwerking. Aan de ontwikkeling van behandelingsmethoden wordt toch juist vanuit verschillende disciplines een bijdrage geleverd?

Een praktisch bezwaar tegen de gebruikte indeling is dat een theorie waarop een behandelingsmethode gebaseerd is, soms in het ene deel behandeld wordt, terwijl de methoden gedeeltelijk in een ander deel staan. Zo vinden we de ecologische theorie in deel II, terwijl het MST-programma dat sterk op deze theorie steunt pas in deel IV aan de orde komt.

Het zou mijns inziens meer voor de hand gelegen hebben een clustering te maken van soorten problemen en de behandeling vervolgens te rangschikken van ambulante tot residentiële.

De auteur plaatst bij de meeste methoden kritische kanttekeningen, waarbij positieve kwaliteiten worden afgewogen tegen (mogelijke) tekortkomingen. Alhoewel dit een beeld geeft van de betekenis van de methodes, zou dit helderder kunnen zijn als er systematisch gebruik was gemaakt van criteria die tegenwoordig bij het beoordelen van programma's toegepast worden. Zo valt te denken aan de theoretische onderbouwing en de al dan niet via metingen aangetoonde effecten.

Zonder het belang van 'oude' methoden te willen onderschatten, toch de opmerking dat zij vrij veel ruimte innemen, vergeleken met meer recent ontwikkelde methoden. Zo is de aandacht voor de toch op grote schaal in de ambulante hulpverlening toegepaste gezinsprogramma's vrij beperkt. Dit laat onverlet dat het boek als inleiding op het terrein van de hulpverlening zeker geschikt is voor het Hoger Beroepsonderwijs en de universitaire opleidingen. De verbinding die de auteur legt tussen theorie en praktijk is waardevol voor studenten met een beroepsperspectief in deze richting. Hij maakt duidelijk dat aan methoden de eis gesteld kan worden dat zij theoretisch onderbouwd zijn en door onderzoeksresultaten gesteund worden.

Met de gedetailleerde uitwerking van een aantal programma's wordt tegemoetgekomen aan de door studenten regelmatig uitgesproken wens om aan de kennis over behandeltheorieën concrete kennis, houdingen en vaardigheden toe te voegen. Voor docenten, in het bijzonder van bacheloropleidingen, is het boek een nuttig naslagwerk, waaraan zij inspiratie voor activerend onderwijs kunnen ontleenen.